

A
HERMAN
OTTÓ
MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

LVIII–LIX. (2019–2020)

ANNALES
MUSEI
DE HERMAN
OTTÓ
NOMINATI
2019–2020

ANNALES MUSEI DE HERMAN OTTÓ NOMINATI

A HERMAN OTTÓ MÚZEUM
ÉVKÖNYVE
LVIII–LIX.

MISKOLC
2020

Jahrbuch des Herman Ottó Museums, Miskolc (Ungarn)
Yearbook of the Herman Ottó Museum, Miskolc (Hungary)
Les Annales du Musée Herman Ottó, Miskolc (Hongrie)

Főszerkesztő:
SZOLYÁK PÉTER

Szerkesztette:
TÓTH ARNOLD

A szerkesztésben közreműködött:
BÉKÉSI GÁBOR–JAKAB MÁTYÁS ANDRÁS

Technikai szerkesztő:
TÍMÁR TAMÁS

ISSN 0544–4225

Borítóterv:
FEKETE RÓBERT, SZOLYÁK PÉTER

Lektorálta:
Dobrik István, P. Fischl Klára, Gödölle Mátyás, Gyulai Éva, Kuklay Antal, Kulcsár Gabriella,
Kunt Gergely, Raczky Pál, Tabajdi Gábor, Tringli István

Angol fordítás:
Dúró Tímea, Medve Csaba, Módis Péter, Tóth Arnold és a szerzők

Borítóképek (balról jobbra):

1. Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Kovács Sarolta zongoraművésznő portréja, 1910.
(Jeszenszky Géza tulajdona)
Ernst Gräser: Lottchen am Klavier. Portrait of Sarolta Kovács, pianist, 1910. (Property of Géza Jeszenszky)
2. A Numizmatikai Társulat által Leszih Andornak adományozott névre szóló emlékérem, 1961.
(Herman Ottó Múzeum, HOM HTD 84.48.56.)
*Commemorative medal awarded to Andor Leszih by the Society for Numismatics, 1961.
(Herman Ottó Museum, HOM HTD 84.48.56.)*
3. Egy parasztcsalád lakodalma: Haraszti István és M. Béres Mária házassági képe, Bódvavendégi, 1937. Veres József felvétele (Herman Ottó Múzeum, HOM Gynsz. 15/2012)
A Wedding of a Peasant Family: Marriage photo of István Haraszti and Mária M. Béres, Bódvavendégi, 1937. Photo by József Veres (Herman Ottó Museum, HOM Gynsz. 15/2012)

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma támogatta.

Kiadja a miskolci Herman Ottó Múzeum
Felelős kiadó: Dr. Szolyák Péter PhD, múzeumigazgató
A kötet megjelenését gondozta: TT Play Kft., Tímár Tamás, Debrecen

Nyomda és kötészet: Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen
Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető igazgató

TARTALOM

<i>Előszó</i>	9
JAKAB Mátyás András–SIMON László <i>Leszih Andor emlékezete</i>	11
RÉGÉSZET	
CSENGERI Piroska–P. FISCHL Klára–HAJDÚ Melinda– LÁTOS Tamás–PUSZTAI Tamás–TÓTH Krisztián <i>Mezőkeresztes–Lapos-halom újkőkori településének roncsolásmentes kutatása</i>	19
P. FISCHL Klára–KOÓS Judit–MENGYÁN Ákos–SOMOGYI Krisztina <i>Vatta–Testhalom – Részekből egész</i>	41
B. HELLEBRANDT Magdolna <i>A Gáva-kultúra föld- és vízivára Prügy–Tökföldön</i>	65
SZÖRÉNYI Gábor András–PUSZTAI Tamás et al. <i>Hét metszet a Hernád folyó völgyéből.</i> <i>Az M30-as Miskolc–Kassa autópálya építését megelőző régészeti feladatellátás és kutatás</i>	103
CSENGERI Piroska–KERTÉSZ Gabriella Nikoletta <i>A Herman Ottó Múzeum régészeti kutatásai 2015–2016-ban</i>	149
TÖRTÉNETTUDOMÁNY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>A gombaszögi pálos kolostor</i>	191
GYULAI Éva <i>Pulszky Terézia és Malwida von Meysenbug rajzai az angliai emigrációban</i> <i>(Ventnor és környéke, Wight sziget, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN Máté <i>A vármegye vezére. Borbély–Maczky Emil főispáni szerepfelfogásának alakulása</i> <i>a két világháború között</i>	243
KIS József <i>A Virág-ügy. Konceptió eljárás a miskolci jobboldali szociáldemokraták ellen</i>	253

GÁL Máté	
„Lobkovitz László megyei főelőadó úr ellen panasszal fordulok Elnök úrhoz.”	
<i>Zavarok az Állami Egyháziügyi Hivatal vidéki működésében</i>	269
SURÁNYI Béla	
<i>Fejezetek a hazai állattenyésztés-politika történetéből (1867–1989)</i>	281
NÉPRAJZ	
BODNÁR Mónika	
<i>Üvegnegatívok Bódvavendégiből 3. Egy parasztcsalád lakodalma</i>	305
MŰVÉSZETTÖRTÉNET	
HAJDÚ Ildikó–KÁKÓCZKI András	
<i>Művészet, önkéntesség, múzeum.</i>	
<i>Fejezetek a képzőművészethez kapcsolódó civil szervezetek miskolci történetéből</i>	323
HAJDÚ Ildikó	
<i>Matyó asszony Miskolcon. Sóváry János szobrának története</i>	341
PIRINT Andrea	
<i>Arckép és önarckép. Dr. Nagy Róbert orvos-műgyűjtő portréja</i>	355
VÁMOSI Katalin	
<i>A tiszaiújvárosi Patrona Hungariae Római Katolikus Templom építéstörténete</i>	371
KÖZLEMÉNYEK	
SZAKÁLL Sándor	
<i>Aragonit utáni opál átalakok a tarcali dácsit köfajtából</i>	389
HAZAG Ádám	
<i>Vésett pengéjű kardok a Herman Ottó Múzeum történeti fegyvergyűjteményében</i>	393
HIDEG Ágnes	
<i>Kovács Sarolta zongoraművésznő (1891–1979).</i>	
<i>Adatok Miskolczy-Simon Jánosné / Thurzó Nagy Lászlóné életútjához</i>	409
KURUCZ Ádám	
„Messze vagyok tőled rózsám, Aradon.”	
<i>Radeczky Lajos szakaszvezető katonakönyve</i>	419
PRÓKAI Margit	
<i>Mérföldkövek Miskolc közkönyvtárainak 140 éves történetében</i>	445
VIGA Gyula	
<i>Szabadfalvi József és a kézművesség kutatása</i>	453
Szerzői útmutató	461

TABLE OF CONTENTS

<i>Preface</i>	9
JAKAB, Mátyás András–SIMON, László <i>In memory of Andor Leszih</i>	11
ARCHAEOLOGY	
CSENGERI, Piroska–P. FISCHL, Klára–HAJDÚ, Melinda– LÁTOS, Tamás–PUSZTAI, Tamás–TÓTH, Krisztián <i>Non-destructive research of the Neolithic settlement at Mezőkeresztes–Lapos-halom</i>	19
P. FISCHL, Klára–KOÓS, Judit–MENGYÁN, Ákos–SOMOGYI, Krisztina <i>Vatta–Téshalom – Assembling the whole from its parts</i>	41
B. HELLEBRANDT, Magdolna <i>Hillfort and water fortress of the Gáva-culture at Prügy–Tökföld</i>	65
SZÖRÉNYI, Gábor András–PUSZTAI, Tamás et al. <i>Seven sections from the Hernád Valley. The archaeological research project prior to the construction of the M30 motorway between Miskolc–Kassa</i>	103
CSENGERI, Piroska–KERTÉSZ, Gabriella Nikoletta <i>Archaeological research at the Herman Ottó Museum in 2015–2016</i>	149
HISTORY	
TIHÁNYIOVÁ, Monika <i>The Pauline Monastery of Gombaszög</i>	191
GYULAI, Éva <i>The drawings of Terézia Pulszky and Malwida von Meysenbug made in emigration to England (Ventnor and surroundings, Isle of Wight, 1855–1856)</i>	205
FÁBIÁN, Máté <i>The leader of the county. The development of Emil Borbély-Maczky's conception of the role of count between the two World Wars</i>	243
KIS, József <i>The Virág-affair. Conceptual trial against the right-wing social democrats in Miskolc</i>	253

GÁL, Máté	
<i>"I complain to Mr. President against the county's Chief Executive László Lobkovitz."</i>	
<i>Disruptions in the regional operation of the State Ecclesiastical Office.....</i>	269
SURÁNYI, Béla	
<i>Chapters from the history of Hungarian animal husbandry policy (1867–1989) .....</i>	281

ETHNOGRAPHY

BODNÁR, Mónika	
<i>Glass negatives from Bódvavendégi, Part 3. A wedding of a peasant family.....</i>	305

ART HISTORY

HAJDÚ, Ildikó–KÁKÓCZKI, András	
<i>Art, volunteering, museum. Chapters from the history of non-governmental organizations</i>	
<i>related to the fine arts in Miskolc .....</i>	323
HAJDÚ, Ildikó	
<i>"Matyó" mother in Miskolc. The story of the sculpture by János Sóváry .....</i>	341
PIRINT, Andrea	
<i>Portrait and self-portrait. Portrait of doctor-art collector dr. Róbert Nagy .....</i>	355
VÁMOSI, Katalin	
<i>The history of the construction of the Roman Catholic Church Patrona Hungariae in Tiszaújváros .....</i>	371

PROCEEDINGS

SZAKÁLL, Sándor	
<i>Opal pseudomorphs after Aragonite from the Tarcal Dacite quarry.....</i>	389
HAZAG, Ádám	
<i>Swords with engraved blades in the historical weapon collection of the Herman Ottó Museum.....</i>	393
HIDEG, Ágnes	
<i>Sarolta Kovács, pianist (1891–1979).</i>	
<i>Information on the life of the spouse of János Miskolczy-Simon / László Thurzó Nagy.....</i>	409
KURUCZ, Ádám	
<i>"I am far from you my rose, in Arad." Manuscript military book of Lajos Radecky .....</i>	419
PRÓKAI, Margit	
<i>Milestones in the history of public libraries of Miskolc .....</i>	445
VIGA, Gyula	
<i>József Szabadfalvi and the research of handicrafts .....</i>	453
<i>Author's guide.....</i>	461

„LOBKOVITZ LÁSZLÓ MEGYEI FŐELŐADÓ ÚR ELLEN PANASSZAL FORDULOK ELNÖK ÚRHOZ” ZAVAROK AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL VIDÉKI MŰKÖDÉSÉBEN¹

Gál Máté

Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Intézet, Eger

Absztrakt: Az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) 1951-es megalakulásával szinte egy időben jelentek meg a szervezet vidéki munkatársai. Az egyházügyi főelöládók komoly felkészültséget igénylő feladatot kaptak a párttól: ellenőrizték az állam és az egyházak között köttetett megállapodások teljesülését, illetve felügyeljük a papság tevékenységét, fordítsák el a társadalmat a vallás irányából. A vidéki munkatársak túlnyomó többsége az egyházak felügyeletéhez nem rendelkezett megfelelő képzettséggel és rutinnal. Az 1956-os forradalom után Borsod-Abaúj-Zemplén megyébe kerülő Lobkovitz László nevéhez a korszakra oly jellemző tipikus karrierút kötődik. Pártutasításra, mint munkáskáder került az ÁEH kötelékébe. Lobkovitz műveltségbeli hiányosságait oldandó és saját ambícióit kielégítendő a nyolcadik osztály elvégzése után – a hivatal közbenjárásával – érettségi nélkül vágott bele egyetemi tanulmányaiba. Minderről Fazekas Csaba több alkalommal érzékletes képet adott publikációiban. Jelen tanulmány az ÁEH Elnöki iratai, illetve a Titkosan Ügykezelt iratai között fellelhető források segítségével szeretné tovább árnyalni a vidéki főelöládókról eddig kialakult képünket. A dolgozat olyan esetek feltárására vállalkozik, amelyek alapvetően Lobkovitz munkájának hiányosságait és a megbízott szűklátókörűségét bizonyítják. Mindehhez főként Borai Emil, a Heves megyében tevékenykedő egyházügyi főelöládó (tehát egy kolléga) feljegyzéseit, illetve a megye területén szolgáló egyházi személyek ÁEH-nak címzett kritikus hangú feliratait veszem górcső alá.

Kulcsszavak: egyháztörténet, Kádár-korszak, szocializmus, karrierút

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1951-es megalapítását követően egészen 1989-es jogutód nélküli megszűnéséig ellenőrizte és korlátozta a magyarországi egyházfelekezeteket. Az aktuális egyházpolitikai irányelvek végrehajtására és a hatékonyabb kontroll érdekében igen komoly hatáskörrel felruházott vidéki egyházügyi főelöládók személye markánsan befolyásolta egy-egy megye lelkipásztorainak és vallásos közösségeinek sorsát. Az 1950-es években szolgálatot teljesítő főelöládók képzettsége, stílusa és munkamódszerei azonban közel sem tűntek a legmegfelelőbbnek. A hiányosságok és hibák sok konfliktust okoztak nem csupán a lelkeskedő papsággal, de a tanácsok, illetve a párt képviselőivel egyaránt. Akadt arra is példa bőven, hogy a hivatal figyelmeztette, vagy szankciókban részesítette egy-egy megbízottját. Az sem volt ritka, hogy bizonyos

egyházpolitikai kérdések ellentétes értelmezése, hatalomféltés, vagy habitusbeli különbségük miatt maguk a megyei egyházügyi főelöládók egymással keveredtek konfliktusba. Lobkovitz László az 1956-is forradalom után, tehát az ÁEH számára egy igen zavaros időszakban került a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanácsra mint egyházügyi főelöládó. Lobkovitz személye véleményünk szerint tipikusan példázza a hivatal káderállománya tekintetében felfedezhető káros jelenségeket, amelyeket az ÁEH a harvtanas évek második felében egyfelől az apparátus állandó iskolai előmenetelével és a káderállomány cseréjével igyekezett orvosolni. Jelen tanulmány a korai Kádár-korszak periódusából kíván olyan eseteket felvillantani, amelyek jól illusztrálják a hivatalban uralkodó légkört és a vidéki megbízottak munkastílusát, mentalitását.

¹ A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001. „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

SZERVEZETTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS, PÁRHUZAMOS PÁLYAKÉPEK

Az Állami Egyháziügyi Hivatalt az 1951. I. tc. értelmében hívta életre az MDP 1951. május 15-én. Az ÁEH létrehozásának elsődleges indoka a vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtása volt. A hivatal hatásköre, a szervezet elé kitűzött célok, feladatok mindazonáltal számos lehetőséget adtak az egyházak és felekezetek tevékenységének korlátozására, fokozatos háttérbe szorítására (Soós 2014, 88). A hivatal meghosszabbított kezeiként már 1951-ben megjelentek az érseki, püspöki székhelyeken a püspökségi megbízottak, a tanácsokon pedig az egyháziügyi főelőadók. Kossa István, az ÁEH első elnöke 1951. július 10-én előterjesztéssel élt az Országos Létszámbizottság felé, amelyben a megyei tanácsok hivatali apparátusának bővítését kérte 1-1 egyháziügyi főelőadói állás megnyitásával. Az összesen 20 fős csoport sajátos – konfliktusokra bőven okot kínál – helyzetben az ÁEH megbízottjaként a megyei Végrehajtó Bizottságok elnökei alá rendelve az állam és az egyházak közötti megállapodások végrehajtását ellenőrizte. Mindezzel párhuzamosan 14 vidéki helységben² érseki, püspöki székhelyeken és más meghatározó egyházi központokban az adott egyházi hivatalban tevékenykedtek az ÁEH püspökségi megbízottjai (Soós 2014, 201). A BM 1951. szeptember 25-én intézett utasítást a megyei elnökök irányába, amelyben a felhívta figyelmüket, „*hogy az egyháziügyi teendőket ellátó elvtársat főelőadónak kell besorolni*”, bérezésüket személyi pótlékkal együtt legfeljebb 1400 forintban állapították meg.³ Az ÁEH 1951 novemberében rögzítette a püspökségi megbízottak és egyháziügyi előadók feladatait és a velük szemben támasztott elvárásokat. A megbízottak tudta és beleegyezése nélkül az egyházkormányzat semmilyen jelentős kérdésben nem dönthetett. A megbízottak ellenőrizték az érseki, vagy püspöki irodákra beérkezett levelek tartalmát, beleszóltak a papok áthelyezési ügyeibe, az egyházmegyékben működő papnevelő intézetek belső életébe, de rajtuk keresztül döntött a hivatal például templomok, vagy más egyházi objektumok építéséről és felújításáról is (Soós 2014, 201–208). Mindazonáltal a köznép által csak „bajszos püspököknek” csúfolt főelőadóknak a párt és tanácsi apparátus mellett

együtt kellett működniük a politikai rendőrség egyházi elhárításával is.

Az 1956-os forradalom és az azt megelőző körülmények azonban alaposan meggyengítették az ÁEH intézményét és presztízsét, mindamellett a káderállomány mentalitása sem tűnt a legmegfelelőbbnek. Erről árulkodik egy 1967 decemberében keletkezett feljegyzés és a hozzá tartozó egykorú jelentés. A feljegyzés ismeretlen szerzője a forradalom előtti időszak gondjaival összefüggésben rögtön a hosszas okfejtés elején az állomány helyzetéről nyilatkozva a „történelmi távlat” tükrében megállapította, hogy annak személyi összetétele „*egyáltalán nem volt szerencsés*”. Az állomány csupán a „durva adminisztratív módszerek” alkalmazásában látta az egyetlen lehetőséget a papokkal történő kapcsolatfelvétel közben. A szerző 1967-ből visszatekintve rávilágított, hogy a kádergondokra az évek ugyan hoztak némi enyhülést, de nem olyan mértékben, mint amire szükség lett volna. A kritikus súlyos hibaként tartotta számon, hogy az ÁEH ezekre a „*nem jelentéktelen posztokra nem a minden vonatkozásban legmegfelelőbb kádereket*” állította.⁴ A zavarok leglátványosabb jeleként az MSZMP az 1956. évi 33. számú törvényerejű rendelettel az addig a Minisztertanács felügyelete alatt álló Állami Egyháziügyi Hivatal önállóságát megvonta. A feladatkört a Művelődésügyi Minisztérium vette át. Az ÁEH így 1959. június 2-áig, ideiglenes jelleggel betagozódott a kultuszminisztériumba, hivatalos elnevezése pedig Művelődésügyi Minisztérium Egyháziügyi Hivatal lett (KÖBEL 2005, 60–91).

Lobkovitz László az 1956-os forradalmat követően a párt utasítására került a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács Művelődési Osztályára egyháziügyi főelőadó státuszba. Lobkovitz személye abból a szempontból tipikusnak mondható, hogy katonatiszti múlttal a háta mögött, tehát mindenféle előképzettség nélkül, s nagyon szerény műveltséggel juthatott az igen jelentős pozíció birtokába. Mindezt bizonyítja, hogy az általános iskola 7–8. osztályát csak 1960–61. években, majd 32 évesen fejezte be. Iskolázottságában jelentkező hiányosságai, fölényes és szűklátókörű mentalitása – mint azt a következőkben tárgyalt esetek is bizonyítják – komolyan kiütkezött az egyházakkal és saját kollégáival ápolt viszonyában is. A megbízott a jelek szerint egyházi személyek, tanácsi alkalmazottak és a megye társadalma előtt is előszeretettel hangsúlyozta szerepének jelentőségét. Fazekas Csaba történész egy hatalmára különösen féltékeny,

2 Győr, Szombathely, Esztergom, Pannonhalma, Veszprém, Székesfehérvár, Kalocsa, Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Pécs, Eger, Vác, Hejce

3 MNL HML XIII-3/b./3. doboz/79.

4 MNL OL XIX-A-21-d/37. doboz/002a-5/a/1967.

korabeli kiskirályként jellemezte Lobkovitz Lászlót. Kapcsolatrendszerét, hatalmát kihasználva és fitogtatva előszeretettel tett szívességeket nem csak polgári, hanem egyházi személyeknek is. Legyen szó akár a tardi termelészövetkezet agronómusának lakásproblémájának megoldásáról, vagy a protestáns, illetve görög katolikus lelképászorok gyermekeinek egyetemi-főiskolai felvételének véleményezéséről (FAZEKAS 2002, 303–304). Az utóbbi gesztust egyébként maga az ÁEH a hatvanas években igen rossz szemmel nézte, úgy ítélték meg, hogy mindez elvtelen barátkozáshoz vezet, amely oportunitizmust szül. „Mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy a papok igyekeznek bizalmi viszonyba kerülni velünk, amely egyben dekonspirációnak is lehet a forrása” – állt egy 1962-es értékelésben.⁵

Az MSZMP és az ÁEH által nyújtott társadalmi mobilizációs lehetőségeket persze ő is készségesen hasznosította saját javára. Így fordulhatott elő, hogy Lobkovitz László 1961-ben rögvést a 7–8. osztály elvégzése után egyetemi hallgató lett. Mindez természetesen nem Lobkovitz különleges képességeinek, hanem a korban a párttagok és állami funkcionáriusok számára bevezetett előnyök és a borsodi megbízott felsőbb kapcsolatainak volt köszönhető. Az ügyintézés menetéről magától Miklós Imre ÁEH elnökhelyettes-től kapott felvilágosítást. Miklós előbb arra buzdította, hogy óhajával keresse meg Olt Károly elnököt, majd az elnök pozitív válaszát követően 1961. június 29-én levélben fordult Benke Valéria művelődési miniszterhez. A felvételi időszak elteltével beérkezett kérés végül révbe ért, Lobkovitz ugyanis értesítést kapott arról, hogy Benke Valéria egyszerűen bejuttatta őt a szegedi egyetem jogi karára (FAZEKAS 2000). Abban, hogy az egyházügyi főelőadó viszonylag hosszú ideig „jól feküdt” a hivatal vezetésénél, vélhetően az is szerepet játszott, hogy – az egyházi személyekkel szemben alkalmazott önhitt, durva stílusával és pikírt megjegyzéseivel szemben – felfelé egészen más arcát mutatta. Elvetve a jó viszony magvait, a leköszönő Olt Károly után az elnöki széket elfoglaló Prantner Józsefnek egy héttel a beiktatása után, 1961. november 8-án szervilis hangvételű köszöntőlevelet küldött. A Prantnernek címzett sorokban „munkatársi szeretettel és őszinte tisztelettel”, ám akkor még ismeretlenül üdvözölte az elnököt „új munkaterületre történő beosztása” alkalmából. Miután ő és családja nevében is megköszönte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójára kiosztott jutalmat a következőkben idézett mondatokkal zárta üzenetét. „A Hivatala Munkatársainak

és külön Prantner Elvtársnak ez a bizalma arra kötelez, hogy a jövőben is becsülettel végezzem a reám bízott feladatokat. Erre ezen a helyen is határozott ígéretet tesz.”⁶

Érdemes lehet röviden kitérni Lobkovitz egri kollégája, Borai Emil egyházügyi főelőadó előmenetelére, munkastílusára és korabeli megítélésére. A két vidéki megbízott 1956 után ugyanis jó ideig, Lobkovitz László 1963. december 15-i leváltásáig párhuzamosan teljesített szolgálatot az egyházpolitika frontján. A megbízottak rendszeresen látogatták az úgynevezett országos értekezleteket, ahol a legújabb irányelvek kerültek megvitatásra, s az egyházügyi főelőadók is lehetőséget kaptak a hozzászólásokra. Borai és Lobkovitz, mivel „közös munkaterületeken”, az egri egyházmegyében teljesítettek állami szolgálatot, óhatatlanul konzultálniuk kellett a katolikus egyházat érintő kérdésekben. Lobkovitz László legtípikusabb, Borai Emil közreműködésével megoldandó feladatai közé tartozott például az egyes katolikus egyházi személyek áthelyezését érintő Borsod-Abaúj-Zemplén megyei igények „érvényre juttatása” Brezanóczy Pál káptalani helynöknél, később apostoli kormányzónál. A két megbízott kapcsolata azonban közel sem volt felhőtlen. Mint meg fogjuk látni, súrlódásaikat kettejük eltérő habitusának és a központi direktívák vidéki megvalósulását, illetve az egyházakkal kialakított viszonyt illető véleménykülönbségüknek köszönhetők.

Borai Emil – borsodi kollégájához hasonlóan – a párt utasítására lépett be az ÁEH kötelékébe és 1953 szeptemberétől kapott megbízatást Heves megyében.⁷ Lobkovitzhoz képest tehát három év „előnye” volt az egyházkorlátozás színterén. Ám nem csak ennek köszönhetette az ÁEH megítélése szerint ugyan nem zökkenőmentes, de mégis sikeres és maratoninak mondható, mindössze egy apróbb megszakítással tartó, 1969-ig tartó hivatali idejét.⁸ Az 1946-ig pékségként dolgozó férfi kommunista pártkönyvvel a zsebében az üzem falai közül kikerülve pártutasításra került az Államvédelmi Osztály, majd annak utód-szervezete, az Államvédelmi Hatóság szolgálatába.⁹

6 MNL OL XIX-A-21-a/22. doboz/E-27-27/1961.

7 MNL HML XIII-3/b./5. doboz/257.

8 Borai Emilénél is hosszabb hivatali idővel rendelkezett például Cseh Lajos, aki mint Jász-Nagykun-Szolnok megyei előadó 1952-től egészen 1974-ig birtokolta pozícióját. Az említett példák mindazonáltal kirívó esetekként kezelendők, hiszen az ÁEH főként az ötvenes években rendszerint pár év múlva új munkaterületre helyezte megbízottait.

9 Az iratot Miklós Imre a halála előtti hónapokban bocsátotta Kálmán Peregrin OFM és Szabó Csaba rendelkezésére. Köszö-

Borai egészen pontosan az ÁVO Bajai Alárendelt Osz-
tályán alhadnagyi, majd hadnagyi rangban teljesített
szolgálatot, s 1948. szeptember 10-e után a BM ÁVH
Bajai Kirendeltsége alá került (MÜLLER 2012, 22–42).
A szervezetnél eltöltött időszak operatív feladatok ter-
én gyűjtött tapasztalata kétségtelenül meghatározta
az egyházügyi előadó további karrierjét, egyházpoli-
tikai munkamódszereit, egyházi személyekkel kiala-
kított viszonyát (GÁL 2017, 121–142). Borai az ÁEH
vezetése előtt még az 1950-es évek második felében
is egészen nyílt stílusban, s öntudatosan emlegette fel
életének e korábbi szakaszát. *„Büszke vagyok, hogy an-
nak a szervezetnek tagja lehettem, amelyet a proletár-
diktatúra öklének neveztek. Péter Gábor szereltetett le ok
nélkül, azóta rehabilitáltak, s bármikor visszavennének
a testülethez.”*¹⁰ Mivel az 1956 után keletkezett állam-
védelmis önvallomások, önéletrajzok tartalmának hi-
telessége igen esetleges, így – tekintettel az említésre
került Péter Gábor korabeli megítélésére – Borai lesze-
relését érintő szavainak valóság tartalma sem egyértel-
mű (MÜLLER 2017). Az egri főelőadó pályáíve 1956.
június 1. napján megbicsaklott. Azokra a nyitott kér-
désekre, hogy az egyházügyi megbízotti státuszt mi-
ért váltotta az Egri Járási Tanácsnál betöltött építési
technikusi munkakör, s hogy a forradalom előtti, a
pártállami szervek számára a megszokottnál komo-
lyabb mérvű zavarokkal egyelőre nem tarkított nyári
időszakban kerestek-e, s találtak-e megfelelő utódot
Borai megüresedett pozíciójára, az eddig feltárt for-
rások nem adnak választ.¹¹ A szerepváltás ellenére is,
az 1956-os forradalom – mint sok más pártállami
megbízottat – Borai Emilt is félelemmel töltötte el.
A történetek érdekes szituációt idéztek elő, az egyház-
ügyi főelőadó 1956 októberében az Egri Érseki Pap-
nevelő Intézet rektorhelyettesétől, dr. Kiss Istvántól
kért és kapott menedéket a szeminárium falai között
(KÁPOLNAI 2011, 213–219). Borai a szabadságharc
leverése után 1957. március 14-én tért vissza korábbi
megbízatásához.¹² Sajnos a visszatérés háttéréről sem
állnak rendelkezésre kellően részletes kútfők. Az ÁEH
vezetősége egy 1957. július 13-án kelt elemzésében a
következőképpen jellemezte az egri főelőadó addigi
tevékenységét: *„Eddigi működése alatt mindenkor, az
ellenforradalom alatt is szilárd magatartást tanúsított,
és jól oldotta meg a különleges igényeket megkövetelő*

munkáját”.¹³ A Miklós Imre elnökhelyettes által készí-
tett és a Külügyminisztérium Személyzeti Osztályá-
nak megküldött feljegyzés tanúsága szerint 1956 után
Borai külügyi vonalon akarta tovább folytatni karrie-
rútját. Az ÁEH vezetése *„eddig munkája elismeréséül”*
támogatta ilyen irányú törekvéseit, azonban a rövidke
feljegyzés végén hozzátette az elnökhelyettes, hogy
nem szívesen válnak meg a bevált munkatárstól.¹⁴ Bo-
rai kérelme arra enged következtetni, hogy a főelőadó-
nak az egyházpolitikai munkakörön kívül eső tervei
voltak. A vidéki státusszal kapcsolatban felmerült to-
vábléletpéti szándéokra magyarázattal szolgálhat Turai
István budapesti főelőadó egyik ÁEH-nak címzett
bíráló üzenete. Ebben Turai Miklós Imrét vádolta az
ÁEH és az egyházpolitika problémáiért, illetve a po-
litikai munkatársak „szakmával” szembeni bizalmat-
lanságáért. A fővárosi főelőadó szerint Miklós Imre
Borai Emilnek azt javasolta, hogy *„nézzen más munka
után, mert az egyházpolitikai munkának nincs jövője,
ebben a munkában már nincs semmi fantázia”* (KÁL-
MÁN 2014, 100). Az egri főelőadó feltehetően megfo-
gadta az elnökhelyettes tanácsait, amire ráerősített a
hivatalban uralkodó légkör és a forradalom traumája.
Arra a kérdésre, hogy az 1956-os affér, az ÁEH szer-
vezetén belül tapasztalható hibák, bizonytalanságok, a
vezetők és munkatársak kiábrándultságának ellenére
miért maradt Borai Emil az egyházpolitika „üzemel-
tetői” között, nem tudunk következetes választ adni,
csupán találgatni lehet. Minden bizonnyal az ÁEH
súlyos káderhiánya „kötötte röghöz” a Heves megyei
megbízottat.

Lobkovitz Lászlóhoz hasonlóan Borai is ügyelt is-
kolai előmenetelére. A felsőfokú végzettség megszerzé-
sét a hivatal idővel el is várta munkatársaitól, ám eb-
ben az időszakban ez közel sem számított szokványos
teljesítménynek. Borai Emil 1957-ben kezdte meg
a tanulmányait az Egri Pedagógiai Főiskolán, ma-
gyar-történelem szakon, levelező képzési formában.¹⁵
A főiskolai tanulmányait „jó” eredménnyel végezte
el.¹⁶ Ezzel a képzettséggel Borai Emil kitűnt a korabeli
egyházügyi főelőadók sorából. Jó illusztrálja mind-
ezt az a tény, hogy Lobkovitz 1961-ben, felnőtt fejjel
szerezte meg az általános iskolai végzettségét, ami
egyáltalán nem számított ritkaságnak az apparátus
soraiban. Pártiskolai képzésben, mint a megbízottak
legtöbbje, Borai és Lobkovitz is részesültek. Lobkovitz

net illeti Kálmán Peregrint, amiért felhívta a figyelmemet a do-
kumentumra és eljuttatta azt részemre. Borai, 1959. október
14.

10 Borai, 1959. október 14. 3.

11 MNL HML XV-41.

12 MNL HML XV-41.

13 MNL OL XIX-A-21-a/7. doboz/245/3./1957.

14 MNL OL XIX-A-21-a/7. doboz/245/3./1957.

15 MNL OL XIX-A-21-d/4. doboz/007-45/1959.

16 MNL OL XIX-A-21-d/21. doboz/0038/1-13.

Lászlót a megyei pártbizottság 1960-ban iskolázta be (FAZEKAS 2000). Borai az esti egyetem egyébként híresen alacsony színvonalú előadásain túl 1960/1961-es tanévtől maga is a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem Filozófia Tanszékének tiszteletdíjas oktatógárdáját erősítette.¹⁷ Az itt szerzett retorikai jártasságot és ismereteket megyei propagandistaként kétségtelenül jól tudta kamatoztatni a művelődési házakban, gyárakban és üzemekben tartott ateista színezetű, tudományt népszerűsítő előadásai során.

A hivatal ragaszkodása ellenére a Heves megyei megbízottjuk sem volt mentes a szervezet korabeli hibáitól. Lobkovitz Lászlóval szemben, akinek híresen durva stílusa volt, mindemellett szűklátókörűnek és önhittnek bizonyult, Borainak inkább intrikus magatartását róta fel a munkáját 1962-ben értékelő Madai András főosztályvezető-helyettes. Madai rosszallását legfőképpen Borai Emil „jellembeli magatartásáról” szólva fogalmazta meg. A főosztályvezető-helyettes elpanaszolta, hogy beosztottja „több esetben állított olyan dolgokat, ami nem felelt meg a valóságnak”, vagy éppen „letagadott olyan eseteket, ami ő neki személy szerint kellemetlen volt”. A főelőadó rossz modorának számlájára írta továbbá, hogy többször „alap nélkül, vagy vélt esetek alapján marasztalt el embereket, ez vonatkozik civil és papi személyekre egyaránt”.¹⁸

VARGA SÁNDOR MEZŐKÖVESDI ESPERES PLÉBÁNOS PANASZAI

1959. április 19-i keltezéssel panaszos hangvételű levél futott be Borai Emil egyháziügyi főelőadóhoz. Az írás szerzője Varga Sándor Mezőkövesden szolgálatot teljesítő esperes plébános volt. Varga Lobkovitz László egyháziügyi főelőadó durva hangvételű kijelentéseivel kapcsolatban fordult a Heves megyei főelőadóhoz. Az, hogy Varga Borai közbenjárását kérte, nem a véletlen műve. 1951-től kezdve számos jel utal arra, hogy a lelkes jó kapcsolatot ápolt az állam helyi képviselőivel, amely főként békemozgalmi tevékenységében érhető tetten. 1951. szeptember 12-én a Heves megyei papi békebizottság ülésén az akkor Balaton községben szolgáló plébános titkári kinevezést kapott.¹⁹ Köztudomású, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc megsemmisítő csapást mért a békemozgalomra. Az MSZMP egyházpolitikai elképzeléseinek egyik

pregnans pontjaként jelent meg 1957-től kezdve a mozgalom reorganizációja (BALOGH 1997). A vezetők jól tudták, hogy a forradalom felszínre hozta a vallásos érzelmeket, sőt a rendszerrel szemben előtérbe kerülő csalódottság olyanokat is ez irányba terelt, akik korábban nem mutatkoztak fogékonyak. A rendszer mindennek okán kereste azokat a semlegesítő tényezőket, amelyek a társadalmi szereplők elidegenítése nélkül szilárdíthatták meg a központi hatalmat. A „jobb állásokra segített” egyházi emberek éppen ezért képviselheték magukat a különböző társadalmi szervezetekben, tanácsokban és a parlamentben. Ezzel elejét vehették az öntevékeny szerveződéseknek és reprezentálhatták az állam és az egyház közötti jó viszonyt is (KALMÁR 2014, 118).

Borai Emil visszatérését követően, 1957 első felében felvette a kapcsolatot a papi békebizottság választmányi tagjaival. Az ÁEH elképzeléseihez idomulva, s a „lojális” csoport segítségével megkezdte a Katolikus Papok Országos Békebizottságának romjain megalakuló, a Hazafias Népfront által irányított Országos Béketanács Katolikus Bizottságának Heves megyei szervezetrendszerének kiépítését. „A választmányi tagokat sűrűn felkerestem, vagy ők engem, s sok ügyben meghallgatásuk után intézkedtem csak, vagy egyes ügyekben úgy állítottam be a javulást, hogy az valamelyik választmányi tag befolyásának köszönhető.” – olvasható a megbízott 1958. január 16-i összefoglaló jelentésében.²⁰ Borai Emil Rozsáli Menyhért érseki helynök mellett Vargát a békemozgalom legkomolyabb helyi képviselőjének nevezte, akit tapasztalata miatt 1958-ban „kiengedett a megyéből” és a Gyöngyös-Alsóvárosi plébániáról a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Mezőkövesdre helyeztette.²¹ „Varga Sándorral a legharmonikusabban tudtam, mint a Heves megyei papi Békebizottság titkárával együttműködni. Mivel régi praxisa van a szervezésben, s mert megbízható, ezért küldtük Borsod megyébe, hol az újjáalakuló békemozgalom titkára lett.” – idézte fel Borai a plébános áthelyezésének politikai megfontolásait.²²

A papnak az állam képviselőivel kialakított harmonikus viszonya új állomáshelyén szakadt meg. Lobkovitz László egyháziügyi főelőadó a letelejtől ellenséges stílusban tárgyalt vele, ezért áthelyezése után nem sokkal személyesen kérte Borai Emiltől, hogy mihamarabb visszakérülhessen Heves megyébe. Hasonló aggályai merültek fel Lobkovitz Lászlóval szemben

17 MNL HML XXXV-22/3./7. doboz/96.

18 MNL OL XIX-A-21-d/21. doboz/0038/1-13

19 MNL HML XXXV-11/29. doboz/108.

20 MNL HML XXXV-22/12./6. doboz/57.

21 MNL OL XIX-A-21-d/6. doboz/0052-2/1959.

22 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959.

Lékö Béla miskolci apát plébánosnak, aki korábban Jász-Nagykun-Szolnok megyében jól együtt tudott működni Cseh Lajos ottani egyháziügyi főelőadóval, ám a borsodi megbízott magatartása számára is elfogadhatatlannak bizonyult. Varga Sándor és Lobkovitz László között a helyzet 1959. április 15-i találkozásuk következtében mérgesedett odáig, hogy a plébános Boraihoz fordult. Varga éppen a békebizottság plenáris üléséről óhajtott tárgyalni, ám Lobkovitz mindenféle előzmény nélkül letorkolta a hozzá érkezőt. „Ki volt az a csibész, aki az Egyháziügyi Hivatalt úgy tájékoztatta, hogy a legutóbbi békebizottsági ülés este 6-h-ig tartott?” – vonta kérdőre vendégét. Ezek után a plébános azzal védekezett, hogy a rendezvény valójában mindössze öt perccel este hat óra előtt ért véget. A főelőadó az érvekkel mit sem törődve tovább vádaskodott. Meggyőződése volt, hogy a békemozgalom egyeseknek csak egzisztenciális kérdés és ennél fogva ő nem tartja szükségesnek összehívni a jelenlegi bizottságot. Varga Borainak írott sorából egyébként az is kiderül, hogy hasonló hanghordozású kinyilatkoztatások hagyták el Lobkovitz száját az általa inkriminált békegyűlésen is. „A pap nem lehet tsz. tag, mert ott is prédikálna...” – elevenített fel Varga a főelőadó kirohanását. „Lobkovitz főelőadó úr kijelentésével kapcsolatban legyen szabad megjegyznem, hogy sem több éves békemozgalmi tevékenységgel, sem papi magatartással nem érdemeltem meg azt, hogy engem csibésznek minősítsen. Ez a kijelentése olyan mély szakadékot árul el közöttem és az egyháziügyi főelőadó úr között, hogy a további együttműködés közöttünk erkölcsileg lehetetlen.”²³ Az idézett sorok után a plébános egy, a korszakban az ÁEH vidéki megbízottainak és a klérus közötti konfliktusforrások tipikus forrására hívta fel Borai Emil figyelmét. „Tapasztalatból szerzett meggyőződésem, hogy fogalma sincs arról miként kell papokkal beszélni. Megnyilvánulásaival inkább elriasztja a jobb érzésű papságot is a béke ügye támogatásától mintsem megnyerné.”²⁴ Hasonlóképpen nyilatkozott halála előtt az – akár központi, akár vidéki – apparátus jellegéről maga Miklós Imre is. A későbbi ÁEH elnök korabeli élményeire alapozva úgy vélte, hogy a megbízottak „stílusa, zsigeri egyházellenessége és alacsony intelligenciája” bármiféle párthatározat nélkül, már önmagában befolyásolta az egyházpolitika alakulását (KÁLMÁN 2010, 245).

Borai az ügyében segítséget kérő Varga Sándornak adott igazat. Az egri egyháziügyi főelőadó hivatalnak

címzett feliratából azonban az is kiderül, hogy Lobkovitz László ténykedése az ÁEH felső vezetésének is szemet szúrt. A kritikák – mint azt a panaszos esetek is bizonyítják – nem sok tanulsággal szolgáltak Lobkovitznak. Érdemes lehet citálni Borai Emil kollégája helytelen munkamódszereit firtató, Miklós Imre elnökhelyettesnek 1959. április 28-án készített feltáró jelentésének egy részét, amely több szempontból is izgalmas. „A papokkal szemben nagyon kemény, tyrannusi magatartást tanúsít. Véleménye, intézkedései megfellebbezhetetlenek. Elvárja a felekezetek papjaitól, hogy amit csinál azt azok, mint a katonaságnál, azonnal végrehajtsák. Ugyanakkor, mint korábban már a helynök [Brezanóczy Pál – G. M.] is panaszkodott papoknak tesz olyan kijelentést, hogy minden pap gazember.”²⁵ Érdekes egyfelől, hogy Borai Lobkovitz katonás stílusának felelegetésével azt sugallta a hivatal irányába, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei egyháziügyi főelőadó nem volt képes szakítani korábbi munkaterületének módszereivel. Másfelől hozzá kell tennünk, hogy nem sokkal később maga Borai Emil is a Lobkovitz Lászlóval szembeni kifogásaival komolyan öszszecsengő bírálatot kapott az ÁEH felső vezetésétől. Az ő esetében – utalva államvédelmis múltjára – a káptalani helynökkel szemben foganatosított indokolatlan „ravaszkodásai” kerültek a negatív visszhangok fókuszába.²⁶ A Borai Emil a Borsod megyében tapasztalat „terrorisztikus intézkedések” és kollégája „rossz modora” mellett a „katolikus vonal” teljes elhanyagolásáról is panaszt tett felettesének. Az észrevételek ráadásul metszésben voltak a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei egyházi elhárítás véleményével. Konklúzió és borús prognózis gyanánt Borai felvázolta, hogy Lobkovitz hozzáállása miatt nem csak a békemozgalom és annak miskolci megerősítése került veszélybe, hanem Varga mellett más „haladó” egyházi személyek lemondása is előtérbe kerülhet.²⁷

A történet hatására Lobkovitz és Borai kapcsolata csorbát szenvedett, amely a katolikus papság, sőt alkalmasint a hívő közösségek soraiban is éreztette hatását. Az elhúzódozó viszálkodás ékes példázata a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fekvő Hollóházán épülő templom körül kialakult huzavona. Borai Emil Simó Józsefnek, a Finomkerámia Ipari Igazgatóság vezetőjének kérésére a községben egy fontos egyeztetésen vett részt 1959. április 17-én. A történet úgy kezdődött, hogy a Hollóházi Porcelángyár bővítése megkövetelte

23 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959.

24 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959.

25 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959.

26 Borai, 1959. október 14. 3.

27 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959.

az üzem területén található 1912-es templomépület elbontását. Simó közbenjárásával azonban a lakosság nem maradt templom nélkül. Januárban az Állami Egyházi Hivatalnál járt egyeztetésen. Később a Minisztertanács elnökének, Apró Antalnak a segítségét kérte, aki – Borai és a látogatása során felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint is – az ügy fontosságára való tekintettel állítólag 250.000 Ft kiutalására utasította az építésügyi minisztert. Lantos Edit kutatásaiból ma már tudjuk, hogy az új templom építését illetően a dolgok korántsem mentem gördülékenyen. A finanszírozás, az elhúzódozó telekkérdés, illetve Csaba László tervező elképzelései körüli viták miatt az építés megkezdése késlekedett, a templom felszentelésére csak 1967. június 25-én került sor (LANTOS 2015, 64–74). Visszatérve az 1959. április 17-ei látogatására, Borai eleget tett Simó kérésének, ám erről nem értesítette a megyében szolgálatot teljesítő kollégáját. „Hollóháza nagyon messze van Egertől, s olyan hirtelen történt a találkozás, hogy Lobkovitzot csak utána tudtam értesíteni.” – állt az egri megbízott igen gyenge érvelésében.²⁸ Borai Emil feltételezhetően nem teljesen véletlen mulasztásán a hatalmára különösen érzékeny Lobkovitz megsértődött, s ennek a község hitgyakorló közössége itta meg a levét. Simó József egyik 1961-es levelében sürgette az építkezést, és úgy ítélte meg, a késlekedés oka az, hogy az egri és a miskolci egyházi megbízottak valamilyen oknál fogva nem jutottak közös nevezőre (LANTOS 2015, 67). Álláspontunk szerint a véleménykülönbség okai között keresendő a Borai Emil és Lobkovitz László között évek óta tartó civódás is.

Az egri főelőadó a hollóházi egyeztetésről készült 1959. május 11-ei feljegyzésében a Varga Sándor plébános körüli konfliktus egy másik izgalmas adalékára is felhívta Madai András főosztályvezető-helyettes figyelmét. „Különben felhívott Lobkovitz elvtárs és utasított, hogyha Varga Sándor mezőkövesdi esperes, megyei béketitkár felkeresse, 'ne álljak vele szóba, rúgjam ki!'” A határozott instrukciókból arra lehet következtetni, hogy a borsodi megbízott valahonnan értesülhetett az ellene megfogalmazottakról, ugyanakkor igyekezett saját hatáskörében intézni az ügyet. Borai mellett azonban ÁEH vezetése is komolyan vette a problémát. Madai a dokumentumra kézírással rögzített soraiban féltelmeinek adott hangot. Véleménye szerint Lobkovitz László a végletekig képes elmenni csak azért, hogy Vargát ellehetetlenítse.²⁹ Az egyházi főelőadó ellenszenves viselkedésének és az állandó kritikáinak

köszönhetően Varga Sándor nem sokáig maradt Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1959-ben a Heves megyei Poroszlón címzetes apáti szolgálatot kapott.³⁰ Mindazonáltal Borai intrikus észjárását fémjelzi, hogy 1959 őszén éppen ő panasolta be Brezanóczy Pál kormányzót, amiért megrágalmazta Lobkovitz Lászlót. „Az elmúlt időben aktívan próbálkozott, hogy a megbízottak erejét szétzúzza, az egységet megbontsa. Mikor ez nem sikerült Madai e. előtt korrupcióval vádolta az egyik legszilárdabb elvtársat, Lobkovitzot.”³¹ Látható, hogy Borai az adott szituációtól függően könnyen felülírta hivatalnak címzett véleményeit. Ebben az esetben a Brezanóczy és közte évek óta érlelődő konfliktus kiütkezése miatt vette védelmébe kollégáját. Az egyházi főelőadó összefoglalójára Olt Károly által írott széljegyzetekből kitűnik, hogy az elnök a mostani pálfordulás ellenére sem felejtette el, hogy korábban épp Borai Emil tett írásban jelentést Lobkovitz László ellen, amelyről ráadásul Brezanóczy Pál is tudomást szerzett.³²

LOBKOVITZ LÁSZLÓ ESETE GÁLL JÓZSEF TÁLLYAI PLÉBÁNOSSEL

Lobkovitz stílusa és a katolikus békebizottsághoz való viszonyulása a hatvanas évekre sem változott. A mozdulatlanság ékes példázata Gáll József Táallya községben szolgáló plébános címzetes esperes 1962-es története. Gáll Vargához hasonlóan aktív közéleti és békemozgalmi tevékenységéről volt ismeretes, emellett jól együttműködött a helyi tanáccsal és a pártbizottsággal. A plébános 1961. október 1-én került a községbe, ahol addig bevallása szerint a „legmélyebb szakadék támadt a hívek és a Tanács között”.³³ Gáll az ellentétek oldására segítségéről biztosította a település vezetését. A helyi tanácselnök pedig a pap együttműködését kérte a község legégetőbb problémáinak orvoslására. A plébános mindezen felbuzdulva, s a tanácselnök, illetve a tanácsitkár tudtával és beleegyezésével 1962. január közepén Budapestre utazott, hogy eljárjon a lakosságot sújtó vízhiány megoldásának ügyében. Gáll a fővárosban komoly ígéretet kapott egy 1963-ban kiutalásra kerülő államsegélyre, amelyből a jövőben majd törpe vízmű létesülhet.

30 *Az Egri Főegyházmegye schematizmusa* (1963) 70.

31 MNL OL XIX-A-21-d/4. doboz/007-45/1959.

32 MNL OL XIX-A-21-d/4. doboz/007-45/1959.

33 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/ E-14-1/1962.

28 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-30/1959.

29 MNL OL XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-30/1959.

Lobkovitz László egyházügyi főelőadó azonban egy cseppet sem értékelte Gáll buzgalmát, sőt egyenesen ellenezte azt. Viszonyuk korábban sem volt kiegyensúlyozott, ez főleg Lobkovitz terrorisztikus intézkedéseire és durva stílusára vezethető vissza. Gáll József valamivel több mint egy hónapja vette át Tállyán a szolgálati helyét, amikor a megbízott Miskolcra rendelte a pap kántornőjét, Mezei Erzsébetet. Lobkovitz nem tudni pontosan milyen megfontolásból, de megvonta a nő zongoraoktatási engedélyét és „oly módon beszélt vele, hogy síró ideggörcsöt kapott, s még az ajtó előtt várákózók is hallották a hangos beszédet”.³⁴ Gáll igyekezett eljárni kántornője érdekében és a megyeszékhelyre utazott, ahol barátságosan kérte a főelőadót, adassa vissza a tanárnő engedélyét. Lobkovitz gögösen ellenállt, ám a jogosultság megvonásának indokait továbbra sem közölte a plébánossal. Jellemző módon a megbízott búcsúzáskor a következő szavakkal zárta a találkozást: „ha plébános úr mindenben ellentmond nekem, akkor nem leszünk jó barátok”.³⁵ Mezei ugyan idővel visszakapta oktatási engedélyét, ám Gáll úgy érezte, hogy a fölötté ellenőrzési jogkört gyakorló egyházügyi főelőadó bosszút esküdött ellene.

A támadásokra kiváló alkalmat biztosított a plébános budapesti utazása, amelyről tudomást szerezve Lobkovitz 1962. január 30-án kiszállt Tállyán és tüstént a tanácselnök irodájába kérette Gáll Józsefet. Gáll az ott elhangzottakról Prantner Józsefnek részletes leírást küldött, amelyet csatolt az ÁEH elnöknek címzett 1962. február 17-ei panaszleveléhez. Lobkovitz László stílusához híven és a feljegyzés tanúsága alapján egyből kérdőre vonta a papot. Úgy gondolta, hogy a lelkész a támogatás kijárására tett fővárosi utazásával túllépte „hatáskörét”. Gáll – állítása szerint a jelenlévő tanácselnököt is maga mellett tudva – hiába igyekezett bizonyítani, hogy a tanács tudtával és beleegyezésével tette mindezt, az állam képviselője hajthatatlannak bizonyult. „Ön ravaszabb és veszedelmesebb mint elődje, mert ilyen úton akarja az egyházat becsmérszani és kiemelni a Tanácsban és községben, de mi ezt nem tűrjük és majd elhelyezzük egy olyan eldugott kis községbe, ahol erre nem lesz módja. Persze – gúnyosan megjegyezte – az 1 órás munka, amit a papok végeznek nem köti le, így más hatáskörbe akar befurakodni, de mi ezt nem engedjük tovább folytatni [...]”.³⁶ A tállyai plébánost annyira felháborították a történetek, hogy panaszát a Hazafias Népfront Katolikus Bizottsága által

1962. február 13-án szervezett ülésen akarta előadni. Erről – feltételezhetően a botrány elkerülése végett és a prominens meghívottakra való tekintettel – maga Brezanóczy Pál kormányzó beszélt le. Gáll a békemozgalom megyei problémáinak forrását egyébiránt szintén Lobkovitz magatartásában kereste. Utalva a februári gyűlés tematikájára, mely a hidegháború egyik fontos paradigmáját a „békés egymás mellett élés kérdéseinek” aktualitásait járta körül a plébános a plébános arra jutott, hogy „a főelőadó úr úgy látszik nem ezt az elvet képviseli”. „Általános vélemény, hogy úgy modorában, mint intézkedéseiben sztalinista lbár én nem tudom ennek értelmétl. Fent jelzett értekezleten panasz hangzott el, hogy az Északi Részről³⁷ kevés pap jár értekezletre. Többekkel beszélten és ennek okát a főelőadó úr viselkedésében jelölték meg, bár már többet sikerült megjelenésre bírni.”³⁸

Lobkovitz László katolikus békemozgalomhoz fűződő negatív érzéseit és magatartásának súlyos hiányosságait az 1962. február 13-i békegyűlésen tanúsított viselkedése is alátámasztja. Gáll József plébános sérelmeinek nem adhatott hangot, s maga Lobkovitz is kerülte őt az eseményen. Mindennek ellenére az egyházügyi főelőadó tett arról, hogy mégse múljon el megbotránkozottató jelenetek nélkül az értekezlet. Az eset azért volt különösen kellemetlen, mert a meghívottak között volt Beresztóczy Miklós, az Országos Béketanács főtitkára, országgyűlési képviselő és Horváth Richárd, a Katolikus Szó főszerkesztője, országgyűlési képviselő, prominens békepap. A megbízott viselkedését maga Beresztóczy jelezte a hivatalnak, az általa elmondottakból végül Herling Jakab, a Katolikus Főosztály csoportvezetője készítette Prantnernek feljegyzést 1962. március 2-án. „Feltűnt neki, hogy Lobkovitz elvtárs, mint egy örmester úgy tereli a papokat a terembe, majd az előadás alatt eltűnt ill. nem látta. Szerinte csak Száva János kanonoknál megtartott közös ebéden találkoztak újra. Az ebédnél Lobkovitz elvtárs azzal dicsekedett, hogy valamilyen más teremben, mikrofon útján ultizás közben hallgatta meg az előadást és a hozzászólásokat, és azokra csípős, nemtetsző megjegyzéseket tett, ill. kifogásokat emelt. Ugyancsak az ebédnél Lobkovitz elvtárs a férfiak és nők közti intim kapcsolatokra utaló vicceket és anekdotákat mesélt. Beresztóczy szerint Lobkovitz elvtárs ezzel a viselkedésével megbotránkozottatta az ebédnél jelen lévő nyolc papot a megyei

34 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/ E-14-1/1962.

35 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/ E-14-1/1962.

36 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/ E-14-1/1962.

37 Az 1947. február 10-i párizsi békeszerződés értelmében Rozsnyói, a Kassai és a Szatmári Egyházmegye a határon belül maradt egy-egy kisebb része.

38 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/E-14-1/1962.

Népfront elnökét és a központi előadót is. Ezzel a viselkedéssel nagyon rossz hangulatot és feszélyezett légkört idézett elő.” – olvasható Herling jelentésében.³⁹

ÖSSZEGZÉS

Lobkovitz László Rákosi-korszakot idéző munkatípusa az ÁEH felső vezetésének sugárzott gesztusai ellenére is kivívta Prantner József elnök ellenszenvét. A munkaterületen eltöltött esztendőik mindinkább azt bizonyították, hogy a borsodi főelőadó habitusával, katonás stílusával és durva egyházellenességével képtelen beleilleszkedni a Kádár-korszak idővel egyre inkább szövetségi politikára berendezkedő egyházpolitikai környezetébe. Mint ahogy az általunk elemzett esetek is bizonyították, Lobkovitznak nem tartozott az erősségei közé a korszakban elvárt tárgyalásos módszer. Különösen ellenségesen viselkedett a katolikus egyház képviselőivel és a hatalom szempontjából fontos szövetségeseként számon tartott békepapsággal is. A mozgalom ügyét minden pártirányítással szembe fordulva nyíltan akadályozta és maliciózus hangnemből nyilatkozott arról. A katolikus papságon kívül konfliktusba keveredett az amúgy is kritikus és ármánytól sem mentes természetű Borai Emil egri egyházügyi főelőadóval, ami megint csak rombolta a hivatal amúgy sem acélos presztízsét. A gondokat csak tetézte, hogy goromba kirohanásainak, illetlen megjegyzéseinek adott esetben szem és fültanúi voltak például tanácsi alkalmazottak, vagy akár prominens békepapok is. Prantner türelme 1963. december 15-én fogyott el végképp, ekkor az ÁEH megvált a sok kellemetlenséget okozó alkalmazottjától, akinek új munkahelye a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Talajerdőgazdálkodási Vállalat lett (Soós 2014, 275).

RÖVIDÍTÉSEK

ÁEH – Állami Egyházügyi Hivatal
 ÁVH – Államvédelmi Hatóság
 ÁVO – Államvédelmi Osztály
 BM – Belügyminisztérium
 MDP – Magyar Dolgozók Pártja
 MSZMP – Magyar Szocialista Munkáspárt

FORRÁSOK

- Az Egri Főegyházmegye schematizmusa* (1963)
 MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
 XIX-A-21-a – ÁEH elnöki iratok
 XIX-A-21-a/7. doboz/245/3./1957. – *Információadás Borai Emilről. 1957. július 13.*
 XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-10/1959. – *Varga Sándor mezőkövesdi esperes plébános panaszlevele – Lobkovitz L. Borsod megyei egyházügyi főelőadó magatartásával kapcsolatban. 1959. április 19.*
 XIX-A-21-a/15. doboz/E-27-30/1959. – *Malinóczy József hollóházi rk. lelkész leveleihez kísérőlevél. 1959. május 11.*
 XIX-A-21-a/22. doboz/E-27-27/1961. – *Lobkovitz László köszönő levele. 1961. november 8.*
 XIX-A-21-a/25. doboz/ E-14-1/1962. – *Gáll József tállyai plébánosnak Lobkovicz László főelőadó elleni panasza. 1962. február 17.*
 XIX-A-21-a/25. doboz/ E-27-2/1962. – *Lobkovicz László Borsod megyei megbízott magatartása. 1962. március 2.*
 XIX-A-21-d – Állami Egyházügyi Hivatal TÜK iratok
 XIX-A-21-d/1. doboz/ 0018-1/1957. – *Brezanóczy Pál helynök információi 1957. április 12.*
 XIX-A-21-d/4. doboz/007-45/1959. – *Összefoglaló jelentés. 1959. szeptember 7.*
 XIX-A-21-d/6. doboz/0052-2/1959. – *A Heves megyei egyházak és szekták tevékenysége, helyzete. 1959. december*
 XIX-A-21-d/37. doboz/002a-5/a/1967. – *Vélemény és bírálat az Állami Egyházügyi Hivatal 16 éves munkájáról. 1967. december*
 XIX-A-21-d/21. doboz/0038/1-13. – *Feljegyzés munkamódszerekről. 1962. november 20.*
 MNL HML – Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára
 XV-41. – Borai Emil
 XIII-3/b. – *Heves Megyei Tanács VB. visszaminősített Szigorúan Titkos és Titkos ügykezelésű iratok*
 XIII-3/b./3. doboz/79. – *Egyházügyi előadók besorolása. 1951. szeptember 25.*
 XIII-3/b./5. doboz/257. – *Munkaterv. 1953. október 3.*
 XXXV-11 – *Magyar Dolgozók Pártja Heves Megyei Bizottsága iratai*
 XXXV-11/29. doboz/108. – *Megyei papi békebizottsági gyűlés jegyzőkönyve. 1951. szeptember 12.*

39 MNL OL XIX-A-21-a/25. doboz/ E-27-2/1962.

XXXV-22 – MSZMP Heves Megyei Bizottságának Iratai

XXXV-22/12./16. doboz/57. – *Összefoglaló jelentés. 1958. január 16.*

XXXV-22/3./17. doboz/96. – *1960/61. évi pártoktatási terv. 1960. október 18.*

A szerző saját tulajdonában lévő forrás

Borai, 1959. október 14. – *Borai Emil levele Olt Károly ÁEH elnöknek. 1959. október 14.*

IRODALOM

BALOGH Margit

1997 Egyház és egyházpolitika a Kádár rendszerben. *Eszmélet*, 1997/34. 69–80.

FAZEKAS Csaba

2000 Egy „janicsár” különleges rekordja 1961-ből. *Egyháztörténeti Szemle*, 2000/2. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/janicsar.htm> (2018. 06. 24.)

2002 Borsod-Abaúj-Zemplén megyei adalékok a „kádári konszolidáció” egyházpolitikájához. *Levéltári Évkönyv*, 11. Miskolc. 301–319.

GÁL Máté

2017 Egy összeférhetetlen vidéki megbízott 1956 utáni karrierje: Borai Emil, az ÁEH egri egyházügyi főelőadójának tevékenysége 1956–1969 között. *Aetas*, 2017/1. 121–142.

KALMÁR Melinda

2014 *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer. 1945–1990.* Osiris Kiadó, Budapest.

KÁLMÁN Peregrin OFM

2010 Visszatekintés? Önigazolás? Kiútkeresés? Kiss István Nógrád megyei ÁEH-megbízott

visszaemlékezései. In SOÓS Viktor Attila–SZABÓ Csaba–SZIGETI László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözök a Kádár-korszakban.* Szent István Társulat – Luther Kiadó, Budapest, 242–250.

2014 *A Magyar Katolikus Egyház helyzete a kádári egyházpolitika első éveiben a teológiai összefüggések tükrében.* Doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Budapest.

KÁPOLNAI Iván

2011 Emlékezés Dr. Kiss Istvánra. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2011/1–2. 213–219.

KÖBEL Szilvia

2005 „Oszd meg és uralkodj!” *Az állam és az egyházak politikai, jogi és igazgatási kapcsolatai Magyarországon 1945–1989 között.* Rejtjel Kiadó, Budapest.

LANTOS Edit

2015 Templom, idegenforgalmi érdekesség, bunker? Hollóháza templomának építés- és fogadtatástörténete 1959–1967. *Ars Hungarica. Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet folyóirata*, XLI. 2015/1. 64–74.

MÜLLER Rolf

2012 *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban.* Jaffa Kiadó, Budapest.

2017 *Az erőszak neve: Péter Gábor – Az ÁVH vezetőjének élete.* Jaffa Kiadó, Budapest.

SOÓS Viktor Attila

2014 *Az Állami Egyházügyi Hivatal archontológiája – Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe.* Doktori értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest.

**“I COMPLAIN TO MR. PRESIDENT AGAINST THE COUNTY’S
CHIEF EXECUTIVE LÁSZLÓ LOBKOVITZ”
DISRUPTIONS IN THE REGIONAL OPERATION
OF THE STATE ECCLESIASTICAL OFFICE**

Keywords: Church History, Kádár regime, Socialism, career patterns

With the establishment of the State Ecclesiastical Office (ÁEH) in 1951, the regional staff of the organization appeared almost at the same time. The ecclesiastical chief executives were given a task that required serious preparation from the party: to monitor the fulfilment of the agreements concluded between the state and the churches, to supervise the activities of the priesthood, to turn society away from religion. The vast majority of regional staff did not have adequate training and routines to supervise churches.

The name of László Lobkovitz, who moved to Borsod-Abaúj-Zemplén county after the 1956 revolution, is connected to the typical career path of the period. He was partied as a working cadre in the ÁEH. Lobkovitz embarked on his university studies without graduation, after graduating from the eighth grade, in order to solve his literacy shortcomings and satisfy his own ambitions. Csaba Fazekas gave a sensual picture of all this on several occasions in his publications.

With the help of the sources found in the documents of the President of ÁEH and with the secretly managed documents, the present paper would like to further nuance our image of regional chief executives. The paper undertakes to explore cases that basically prove the shortcomings of Lobkovitz’s work and the short-sightedness of his work. For all this, I mainly examine the notes of Emil Borai, the chief ecclesiastical executive of Heves county (a colleague), and the critical-sounding inscriptions of church members serving in the county addressed to the ÁEH. [translated by Péter Módis]

Máté Gál

